

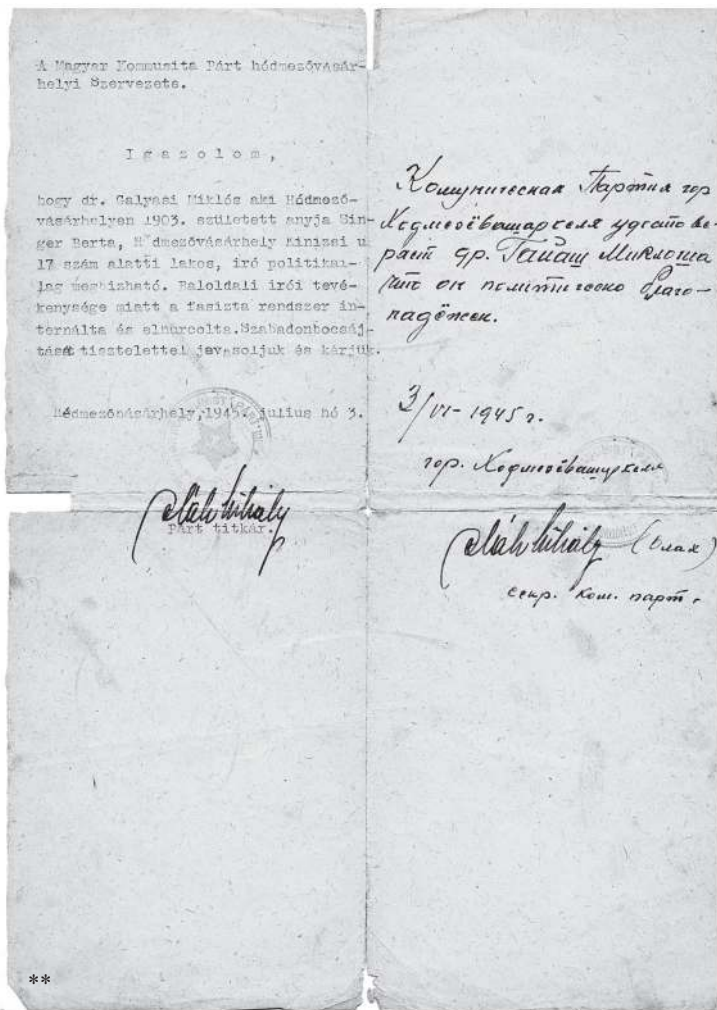
A SZÖKEVÉNY

Galyasi Miklós a második világháború befejező szakaszában*

A német megszállás után a magyar kormány 1944 áprilisában rendelte el a zsidó lakosság gettókba zárását. A hódmezővásárhelyi városvezetés ezt ugyan elszabotálta, de a későbbi deportálásokat már nem tudta megakadályozni. A helyi sajtó hó végén hírelte, hogy őrizetbe vették „Galyasi Miklós 41 éves zsidó pékmestert”, ellene internálási határozatot hoztak, mert politikai megbízhatatlansága bizonyosodott. Mikor esztendő múltán visszájára fordult az események sora, az államrendőrség politikai osztályán egymás után vették fel a volt vásárhelyi rendőrkapitány igazolási ügyében született, leginkább terhelő vallomásokot. Galyasi, mint a vád egyik tanúja, később a népbíróságon ezt vallotta: „1942 márciusában indult meg Beliczky Kálmán részéről ellenem a hajsza. Ekkor felszólított, hogy igazoljam hatvan napon belül magyar állampolgárságomat. A rendőrségen tiltakoztam a nevetséges belém kötés ellen, kijelentve, hogy száz évre visszamenőleg tudom igazolni őseimnek hódmezővásárhelyi, illetőleg szegedi származását. A felszólítást nem vettem figyelembe, és öt hónap elteltével sem igazoltam állampolgárságomat. Néhány hét múlva a vásárhelyi rendőrség kiutasító végzést hozott ellenem, melynek értelmében december 6-án feleségemmel együtt (aki keresztény származású), el kell hagynom Magyarországot területét.

Nem vettem figyelembe ezt a komolytalan véghatározatot, és nem mentem sehova. Az ország területéről nem toloncoltak ki, de vissza sem vonták a véghatározatot. Ebből is látszott, az úgy komolytalan. 1944 áprilisában dolgozni mentem feleségem gyümölcsösébe, amikor az utcán az egyik államrendőrségi detektív megfogott, és a rendőrségre előállított. Megkérdezés nélkül elvittek a fogdába, ahonnan csak akkor vezettek Zágón tanácsos elé, amikor már készen volt az internálási véghatározatom Beliczky Kálmán aláírásával. Indoklás az volt, hogy feltehetően kommunista magatartású vagyok, így általam a mai társadalmi rend veszélyeztetve van. Április 20-án több helyi internálttal együtt elvittek a sárvári internáló táborba, ahonnan csak katonai SAS behívójegyemmel sikerült kiszabadulnom. A velem együtt internált személyek közül egy sem tért vissza ez idáig. Egyéb mondanivalóm nincs.” – Sebtyben tett tanúvallomása sebtyben rögzített jegyzőkönyvéből kimaradt, hogy addigra megjárta Páhi és Hajmáskér munkaszolgálatos (muszos) táborait, noha az exkapitány 1940-től volt Hódmezővásárhelyen. Ide vonatkozó szórvány hagyatéki feljegyzései egyikén konkrétan, de, mint kiderül a későbbiekből, pontatlanul fogalmaz: „[Sárvárról] két hónap után SAS behívóval az újvidéki 105/2 számú munkaszolgálatos századhoz osztottak be, ahol megszakítás nélkül 1944. december 25-ig teljesítettem szolgálatot, amikor is megszöktem és orosz fogságba kerültem. Fogságom állomásai: Baja, Szeged, Sopron, ahonnan a DEGOB szabadított ki 1945 júliusában.”

Kálváriája új állomásairól az eddigieken kívül még három hagyatéki dokumentumra és a hadtörténelmi szakirodalomra támaszkodva írhatunk. A sárvári Műselyemgyárban kialakított munkaszolgálatos- és internálótáborok mellé májustól egy kisegítő toloncházat is rendszeresítettek, ahol veszélyes baloldaliakat, szakszervezeti aktivistákat, „állampolgárságukat igazolni nem tudó” zsidókat zsúfoltak össze. Azonban a hadsereg nagymérvű munkaerőhiánya miatt a muszos zászlóaljparancsnokságok június közepén a nyilvántartásukban szereplő zsidókat még ezekről a helyekről is összeszedték a sürgősségi behívóval. Hadifogolyként bántak velük, látogatót nem fogadhattak, a táborot keresztény fegyveres őrkísérettel, munkahelyre menet hagyhatták el, indokolt esetben az őrség fegyvert használt, naponta félórás fegyelmező gyakorlatot tartott. Galyasi feljegyzésében a hadrendi szám a hódmezővásárhelyi V. kisegítő, közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljnál korábban felállított századra vonatkozik. Azonban az általa megadott időpontig Újvidéken nem maradhattak, a keletről nyugatra erőteljesen haladó 2. Ukrán Hadseregcsoport már szeptember közepétől kikényszerítette az evakuálásokat a Dél-, majd Észak-dunántúli területekre, a részletek Radnóti Miklós okán közismertek. Ugyanis az augusztus 23-i román átállást követően szeptember 6-án az ellenséges armádia Kladovónál (Vaskapu) átlépte a román-szerb határt, Újvidéket október 23-án foglalta el, nyomában a kommunista Tito partizánjaival. A muszos századokat a német Birodalmi Védőállás, a Reichsschutzstellung (Délkeleti Fal) Hegyeshalom, Sopron, Kőszeg vonalszakaszának erődítési munkáira rendelték.

November 25-én jelent meg a bécsi székhelyű német XVII. véd-erőkerzet parancsnokságától jegyzett tizenöt, úgynevezett „Magyarország-parancs” közül az első, ami ausztriai gyűjtőtáborokba érkeztetésüket célozta, szökése napján, december 25-én pedig már a hetedik: „... a helyzet megköveteli, hogy meg kell gyorsítani a magyar királyi póthadsereg [muszos] csapatainak, szerveinek és személyeinek hátratelepítését.” Osztrák történelmi megítélés szerint ez „egyenlő volt a magyar katonai kerületek önfeloszlatásával és felért egy fejvesztett meneküléssel.” A felmerülő kérdéseket, hogy Galyasi eddig milyen útvonalat járt be, hol szökött meg és került hadifogságba, további kutatás válaszolhatja meg, némi támpont, hogy egyik földijét, sors- és hittársát, akivel közel azonos időpontban került újvidéki munkaszolgálatra, a Komárom – Győr vonulási úton ölték meg január közepén. A szovjet hadifogoly-gyűjtőállomások a háború végéig követték a front előrenyomulását. Ilyen gyűjtőből került a bajai hadifogoly-tranzittáborba. A város október 21-től állt orosz városparancsnokság alatt. Szegeden és Sopronkőhidán a börtönöket használták hadifogoly-továbbító tábornak, a szegedi Csillagot 1944. november közepétől. Ritkán fordult elő, hogy az új magyar kormány vagy a Magyar Kommunista Párt kérelmére szabadult valaki, a kivételesek leginkább a nekik fontos baloldali politikusok, művészek, tudósok, izraeliták lehettek. Törvényesen távozott az is, aki az önkéntes magyar hadosztályba (műszaki hadifogoly-alakulat), vagy az Új Magyar Honvédség állományába kérte átvételét. A Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága (DEGOB) közvetítő akciójáról Galyasival kapcsolatban még nem került elő dokumentum, de nem lehet véletlen, hogy Szegedről Sopronba és nem malenkij robotra vagy gulágra került. A szovjet Állami Honvédelmi Bizottság és a Belügyi Népbiztosság 1945. június 4-i határozatai alapján elsőként kezdtek a Sopronban és Szegeden összegyűjtött, nem német nemzetiségű, leromlott egészségi állapotú, munkaképtelen hadifoglyokat szabadon bocsátani. A nyugatra tolódó front már korábban lehetővé tette az otthoniakkal való kapcsolattartást, kiderül Galyasi szovjet határozatokkal azonos keltezésű, apróra hajtogatott, boríték, címzés nélküli, vonalas irkából tépett papírra ceruzával kapkodva írt leveléből. Nem igazolható, hogy korábban jutott-e haza, mint írója, de kiderül, hogy személyi okmányait már sikerült otthonról pótoltatni. Levelében Wéber Józst, feleségét szólítja meg: „Mégkaptam aranyos kosárcádat, és úgy éreztem, hogy a szíved-lelked benne van. ... Itt nem néznek senkit és semmit, ha kell 100 ember, akkor, akit előkapnak, azt viszik, ki tudja hova. És egy óra múlva jöhet felmentés, írás, és én, akinek elhurcolták Édesanyját... elveszek a névtelen embermilliókban betegen, öregem, a visszatérés minden reménye nélkül... Most kérek a következőkre: a vásárhelyi szociáldemokrata párt igazoljon le, hiszen nyílt titok volt eddigi életem... Erre szabadon bocsájtanak biztosabban, mint akármilyen protekcióra. Az igazolást kivonatosan csatolják a többi irataimhoz, amelyek a fogolytábor parancsnokságán vannak. Ez, és semmi más nem tud megmenteni, de ez is csak akkor, ha gyorsan, gyorsan és még gyorsabban történik. ... Vidd haza a Te öreg, beteg párod, aki ugyan nem érdemel meg Téged, de az Úristen mérhetetlen kegyelme folytán mégis nekem jutottál életpáromul, és akit nem adnék oda az egész világnak, mert Te vagy az én lelkemnek jobbik fele, aki embert csináltál az emberből, a kölyökből költőt, és talán életre hívod a halni készült, hátrálásra kényszerítvén a Sorsot mérhetetlen szeretetteddel.

GALYASI MIKLÓS OTTHONÁBAN, A MŰVERŐM-BEN AZ 1930-AS ÉVEK KÖZEPÉN

Képek forrása: Németh László Városi Könyvtár
Helyismereti Gyűjtemény

... Az igazolást Karácsonyi főispán egy telefonja elintézi, ha kell, csak hivatalosan, a párt, vagy a szükséges úton adják be, és kérik csatolását többi irataimhoz. ... A legközelebbi csomagban tűzkövet, cigarettapapírt, dohányt vagy cigarettát is küldjél, pár zoknit, mert nagyon rongyban járok és fáj a lábam. Orvosságot is kérek. A kenyér nagyon jó, bár már mindenem elfogyott, a kenyér volt a legjobb. Sót, paprikát, ha lehet, kis üveg zsírt kérek. Retek helyett hagymát, mert nem tudom elrágni. ... Édesanyám írt vagy üzent? ... Miből élsz? ... Írj egy pár sort csak így, mint én. A fiúknak sok mindent köszönhetnek. Neveket nem írok, minek ...” – A másik dokumentum, a bilingvális igazolás felhasználására biztos, hogy nem került sor, különben valamelyik oroszországi levéltárban, és nem Galyasi hagyatékában lap-pangott volna. A hosszában kettéhajtott, írógéppel írt lap bal felső sarkában: „Magyar Kommunista Párt hódmezővásárhelyi Szervezete”, alatta: „Igazolom, hogy dr. Galyasi Miklós, aki Hódmezővásárhelyen 1903-ban született, anyja Singer Berta, Hódmezővásárhely Kinizsi u. 17. szám alatti lakos, író, politikailag megbízható. Baloldali írói tevékenysége miatt a fasiszta rendszer internálta, és elhurcolta. Szabadon bocsátását tisztelettel javasoljuk és kérjük. Hódmezővásárhely, 1945. július 3. Oláh Mihály párttitkár”*** – jobboldalt ennek rezüméje oroszul, mindkettő alatt szignó, piros pecsét ötágú csillaggal, a lap hátoldalán lila tintaceruzával értelmezhetetlen kifejezés: „Exatalandó!”

Ezért-e, vagy az orosz határozatok miatt (ez valószínűbb), de július 19-én rövid újsághír tájékoztatót mindenkit hazaérkezéséről. „Itthon tudtam meg, hogy Édesanyám az auswitzi gázkamrában pusztult el a német hóhérok kezétől. Feleségemmel együtt teljesen kirabolt, széthurcolt otthonunknak csak üres falait találtuk. Hónapokig beteg voltam, mert 45 kg [test] súllyal érkeztem haza, és figyeltem, hogyan tápáskodik fel a város a második világháború borzalmi után.” – írta húsz évvel későbbi emlékezésében, ami e történet végéről, és egy új kezdetéről szól...

Béres Dezső
helyismereti kutató

*Kapcsolódó közlés előző lapszámunk „Most átröpülök három nehéz évet... – Galyasi Miklós a 2. világháború 1940-43-as éveiben” című írásához.